

Identification of Larval Stage of Taenia hydatigena (Cysticercus Tenuicollis) based on Morphological Characteristics of Rostellar Hooks

Laya Ebrahimi Behrestaghi¹,
Shahabeddin Sarvi²,
Abbas Alizadeh³,
Hajar Ziaei Hezarjaribi²,
Shirzad Gholami²

¹ MSc in Parasitology, Student Research Committee, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran

² Associate Professor, Department of Parasitology, Toxoplasmosis Research Center, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran

³ PhD in Veterinary Physiology, Mazandaran Provincial Veterinary Service, Sari, Iran

(Received November 29, 2016 ; Accepted February 24, 2018)

Abstract

Background and purpose: Taxonomic identification of larval and adult stages of *Taenia hydatigena* from other *Taenia* species based on morphometric characteristics of the rostellar hooks in intermediate and definitive host is important in medical and veterinary parasitology. Therefore, this study aimed at identifying the larval stage of *Taenia hydatigena (Cysticercus tenuicollis)* based on morphological characteristics of rostellar hooks isolated from sheep and goat in Mazandaran province, Iran for the first time.

Materials and methods: This study was conducted in 100 samples of rostellar hooks of the larval stage of *Taenia hydatigena* isolated from sheep and goats in 2014-2015. Morphological characteristics of large and small hooks in the number and size characters were determined and measured by calibrating microscopes. Data analysis was done in SPSS applying Chi-square and One-way ANOVA.

Results: The mean number of large and small hooks in goat and sheep isolates were 30.8 ± 3 . Morphometric characteristics of hooks in the shape and size were similar in both animal isolates. But significant differences were seen between native and nonnative isolates in mean width of large hooks length ($P < 0.05$).

Conclusion: This study identified the larval stage of *Teaina hydatigena* from other species of *Teaina* according to characteristics of rostellar hooks, which is of great significance in taxonomic studies in parasitology.

Keywords: *Taenia hydatigena*, *Cysticercus Tenuicollis*, rostellar hooks, morphology

شناسایی مرحله لاروی تیا هیداتیژنا (سیستی سرکوس تینو کولیس) بر اساس خصوصیات مرفولوژیکی قلاب های رستلومی

لعیا ابراهیمی بهرستاقی^۱
شهاب الدین سروی^۲
عباس علیزاده^۳
هاجر ضیایی هزارجریبی^۲
شیرزاد غلامی^۲

چکیده

سابقه و هدف: تشخیص تاکسونومیکي مراحل لاروی و بالغ تیا هیداتیژنا از سایر گونه های تیا بر اساس خصوصیات مرفولوژیکی در میزبانان واسط و نهایی در انگل شناسی پزشکی و دامپزشکی دارای اهمیت است. لذا مطالعه حاضر با هدف شناسایی مرحله لاروی تیا هیداتیژنا (سیستی سرکوس تینو کولیس) بر اساس خصوصیات مرفولوژیکی قلاب های رستلومی در ایزوله های گوسفندی و بز در استان مازندران برای اولین بار انجام شد.

مواد و روش ها: مطالعه حاضر بر روی ۱۰۰ نمونه از قلاب های رستلومی کیست های مرحله لاروی تیا هیداتیژنا ایزوله های گوسفندی و بز در سال ۹۴-۱۳۹۳ در استان مازندران انجام شد. خصوصیات مرفولوژیکی قلاب های بزرگ و کوچک از نظر تعداد و اندازه با استفاده از میکروسکوپ نوری کالیبره، تعیین و اندازه گیری شد. سپس میانگین داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS و آزمون های Chi-square و One-way ANOVA تجزیه و تحلیل گردید.

یافته ها: بر اساس نتایج، میانگین تعداد قلاب های بزرگ و کوچک در دو ایزوله حیوانی $3 \pm 30/8$ بوده است. خصوصیات مرفومتريک قلاب های رستلومی از نظر شکل و اندازه در ایزوله های گوسفندی و بز مشابه بوده است. اما در اندازه میانگین عرض پایه قلاب های بزرگ در ایزوله های بومی و غیر بومی تفاوت معنی داری مشاهده شد ($p < 0/05$).

استنتاج: با استفاده از نتایج بررسی حاضر می توان مرحله لاروی تیا هیداتیژنا را از سایر گونه تیاها از نظر خصوصیات قلاب ها در مرحله لاروی تشخیص داد که در مطالعات تاکسونومیکي در انگل شناسی دارای ارزش تشخیصی است.

واژه های کلیدی: تیا هیداتیژنا، سیستی سرکوس تینو کولیس، قلاب های رستلومی، مرفولوژی

مقدمه

مانند گربه، موش و گوشتخواران وحشی در سراسر جهان و ایران مشاهده شده است. مرحله لاروی انگل (سیستی سرکوس تینو کولیس) از نشخوارکنندگان اهلی و وحشی مانند گوسفند، گاو، بز، خوک، موش خرما و میمون که

تیا هیداتیژنا یکی از سستوهای روده ای شایع در گوشتخواران به ویژه در سگ است که سگ به عنوان میزبان اصلی (نهایی) می باشد؛ علاوه بر این، انگل در روده ی کوچک تعداد زیادی از میزبانان نهایی دیگر

E-mail: sgholam200@gmail.com

مؤلف مسئول: شیرزاد غلامی - ساری: کیلومتر ۱۸ جاده خزر آباد، مجتمع دانشگاهی پیامبر اعظم، دانشکده پزشکی

۱. کارشناسی ارشد انگل شناسی پزشکی، کمیته تحقیقاتی، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران

۲. دانشیار، گروه انگل شناسی، مرکز تحقیقات توکسوپلاسموز، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران

۳. دکتری فیزیولوژی دامپزشکی، اداره کل دامپزشکی استان مازندران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۹/۱۷ تاریخ ارجاع جهت اصلاحات: ۱۳۹۵/۱۰/۲۲ تاریخ تصویب: ۱۳۹۶/۱۲/۶

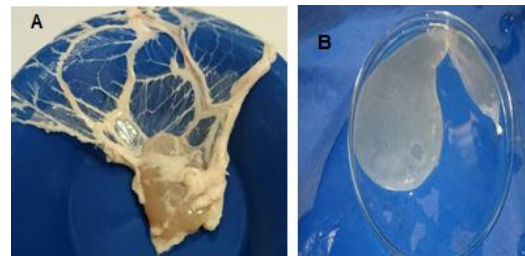
بر حسب تحقیقات مختلف، آلودگی دام‌ها به مرحله لاروی تنیا هیداتیژنا از ایران و سایر مناطق دنیا گزارش شده است (۱۸،۹،۶). در زمینه مورفولوژی قلاب‌های رستلومی سستوهای مختلف (در مرحله لاروی و بالغ) مانند اکینو کوس گرانولوزوس، مطالعات مختلفی جهت شناسایی و تفاوت گونه‌ها انجام شده است (۲۱-۱۹،۱۷). ولی در زمینه خصوصیات قلاب‌های رستلومی مرحله لاروی تنیا هیداتیژنا و سایر تنیاهای بررسی‌های محدودی در ایزوله‌های حیوانی بز و گوسفندی در ایران انجام شده است (۱۶۸). هم‌چنین گزارشات زیادی از اختلافات قابل توجه مورفولوژیکی قلاب‌های کوچک و بزرگ و خصوصیات شیمیایی درون گونه‌ای تنیا هیداتیژنا وجود دارد؛ بنابراین لازم است در مناطق آندمیک هر گونه تغییرات درون گونه‌ای انگل با روش‌های مورفولوژی و مولکولی مشخص شود (۱۶،۱۵)؛ به این دلیل، روش‌های مورفولوژیکی می‌توانند پایه شناسایی و تشخیص انگل در مرحله بالغ و لاروی باشد. با توجه به شرایط اکولوژیکی و آب و هوایی و وجود دامپروری و گستردگی انتشار انگل در نقاط مختلف استان مازندران و این که بر اساس آخرین اطلاعات موجود، مطالعه مورفومتریک از نظر خصوصیات قلاب‌های رستلومی مرحله لاروی و بالغ تنیا هیداتیژنا در این استان انجام نشده است، لذا مطالعه حاضر برای اولین بار با هدف شناسایی مرحله لاروی تنیا هیداتیژنا (سیستی سرکوس تنیوکولیس) براساس خصوصیات مورفولوژیکی قلاب‌های رستلومی در ایزوله‌های گوسفندی و بز در استان مازندران انجام شد.

مواد و روش‌ها

در مطالعه حاضر، ۱۰۰ نمونه از کیست‌های مرحله لاروی تنیا هیداتیژنا از گوسفند و بز در سه منطقه استان مازندران (شرق ۲۶ درصد (ساری و حومه)، غرب ۴۰/۲ درصد (نور و رامسر) و مرکز ۳۳/۸ درصد (بابل و آمل) که دارای کشتارگاه می‌باشند)، در دو گروه بومی (۲۸/۶ درصد) و غیر بومی (۷۱/۴ درصد) در سال ۱۳۹۴-۱۳۹۳

به عنوان میزبان واسط هستند، گزارش شده است. یستی سرکوس تنیوکولیس، متاستود تنیا هیداتیژنا است که با خوردن تخم‌های حاوی اونکوسفر در بدن میزبان واسط تشکیل می‌شود. ضایعاتی که در اندام‌های دام‌ها تشکیل می‌شود، آن را برای انسان غیر قابل مصرف می‌سازد و با توجه به درصد زیاد آلودگی حیوانات اهلی به این لارو و این که تنیا هیداتیژنا انگلی است که انتشار جهانی دارد و می‌تواند طیف وسیعی از چهار پایان را آلوده کند، از نظر بازدهی تولیدات و ضرر و زیان‌های اقتصادی حائز اهمیت است (۲،۱). هر چند عفونت‌های تنیازیس یا سیستی سرکوزیس ناشی از مرحله بالغ تنیاهای مانند تنیاسازی‌نا، تنیا سولیوم، تنیا مولتی سپس و تنیا هیداتیژنا در انسان از لحاظ پزشکی، بهداشتی و دامپزشکی دارای اهمیت است، اما عفونت‌های مرحله لاروی انگل‌های مانند تنیا هیداتیژنا در انسان به عنوان میزبان واسط بر خلاف حیوانات اهلی مانند گوسفند، بز و گاو نادر می‌باشد. ضایعات کیستی ناشی از مرحله لاروی تنیا هیداتیژنا در حفره شکمی و گاهی در سطح کبد میزبانان واسط دیده می‌شود (۲). بر اساس تحقیقات انجام شده، کرم بالغ تنیا هیداتیژنا در ۶-۸۰ درصد سگ‌سانان در مناطق مختلف ایران گزارش شده است (۳-۶) و در گوسفندها و بزهای ایران، ۱۲/۸-۳۷/۳ درصد موارد دیده شده است (۸،۷). در سایر کشورها، شیوع انگل در گوسفند و بز از ۱۶/۷ تا ۷۹ درصد گزارش شده است (۹-۱۱). هم‌چنین در خصوص اندام‌های آلوده به انگل و شدت آلودگی و تاثیر انگل بر روی عوامل آنزیمی در دام‌های آلوده نیز مطالعاتی صورت گرفته است (۱۳،۱۴). تشخیص انگل در میزبانان نهایی و واسط بر اساس خصوصیات مورفولوژیکی کرم بالغ (سر و بندها) و مرحله لاروی (کیست و قلاب‌های رستلومی) است. به دلیل تشابه خصوصیات مورفولوژیکی قلاب‌های رستلومی سر در مرحله لاروی و بالغ، تشخیص ویژگی‌های قلاب‌های رستلومی انگل در مرحله لاروی به علت سهولت نمونه‌گیری امکان‌پذیر می‌باشد (۸،۱۵،۱۶).

از کشتارگاه‌های استان مازندران جمع‌آوری شد. نمونه‌ها با رعایت زنجیره سرد به آزمایشگاه انگل‌شناسی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی مازندران انتقال و پس از شستشو با آب مقطر و سرم فیزیولوژی، در دمای ۴- درجه سانتی‌گراد نگهداری شد (تصویر شماره ۱). جهت بررسی قلاب‌های رستلومی، اسکولکس مرحله لاروی با برش عرضی از کیست جدا گردید. جهت شفاف‌سازی نمونه‌ها از لاکتوفنل بر روی لام با پوشش لامل استفاده شد. هم‌چنین برای مطالعه مورفولوژیکی، نمونه‌ها در فرمالین ۱۰ درصد نگهداری شدند.

تصویر شماره ۱: کیست سیستی سرکوس تینیوکولیس به شکل کیسه مثانه ای (A) و کیست پر از مایع (B)

پس از شفاف شدن قلاب‌های رستلومی، بررسی بر روی کیست‌های دارای قلاب‌های کامل انجام گرفت. جهت اندازه‌گیری دقیق و تعیین خصوصیات مورفومتریک از میکروسکوپ نوری (Nikon 4X) دارای میکرومتر چشمی مدرج استفاده شد که ضرایب عدسی شیء آن از قبل تعیین شده بود. عکسبرداری از تصاویر کیست‌ها و قلاب‌ها توسط ویدیومیکروسکوپ متصل به میکروسکوپ نوری گرفته شد. برای کم کردن خطای اندازه‌گیری، تمامی اندازه‌گیری‌ها توسط یک فرد انجام شد. در بررسی میکروسکوپی نمونه‌ها، پس از شمارش تعداد قلاب‌ها در هر اسکولکس، پنج قلاب کوچک و پنج قلاب بزرگ از هر اسکولکس از نظر خصوصیات مورفومتریک (شکل و اندازه) توسط میکروسکوپ کالیبره مورد مطالعه قرار گرفتند. داده‌های اندازه‌گیری شده مربوط به قلاب‌های رستلومی هر نمونه ثبت و میانگین، میانه،

انحراف معیار و حدود اطمینان ($p=0/05$). آن‌ها محاسبه شد. هم‌چنین داده‌های حاصل از بررسی با استفاده از نسخه ۲۱ نرم افزار آماری SPSS و آزمون آماری کای دو (Chi-square) و تست آماری One-way ANOVA تجزیه و تحلیل گردید (۱۶-۱۸). تعیین خصوصیات مورفولوژیکی (شکل و اندازه) قلاب‌های رستلومی بر اساس معیارهای مورد استفاده از مقالات Hobbs و همکاران (۱۹۹۲)، فصیحی هرنندی و همکاران (۲۰۰۲)، غلامی و همکاران (۲۰۱۱) و رستمی و همکاران (۲۰۱۵) بوده است (۱۶، ۱۷، ۱۹، ۲۱).

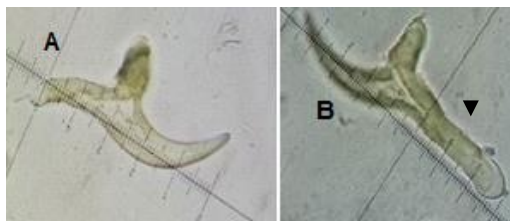
خصوصیات مورفومتریک مورد مطالعه مرحله لاروی تنیا هیداتیژنا در این تحقیق

تعداد کل قلاب‌ها در اسکولکس یک لارو (NH)،
تعداد قلاب‌های بزرگ (NLH)
تعداد قلاب‌های کوچک (NSH)، اندازه‌ی طول کامل یک قلاب بزرگ (TLLH)
اندازه طول تیغ یک قلاب بزرگ (BLH)، اندازه عرض پایه قلاب بزرگ (WLH)
اندازه طول دسته قلاب بزرگ (HLH)، اندازه‌ی طول کامل یک قلاب کوچک (TLSH)
اندازه طول تیغه‌ی قلاب کوچک (BSH)، اندازه عرض پایه قلاب کوچک (WSH)
اندازه طول دسته قلاب کوچک (HSH)، نسبت طول تیغه قلاب بزرگ به کل طول قلاب بزرگ (W1)، نسبت طول تیغ قلاب کوچک به کل طول قلاب کوچک (W2).

یافته‌ها

در طی این مطالعه، در مجموع ۱۰۰ نمونه کیست حاوی مرحله لاروی تنیا هیداتیژنا جمع‌آوری شد. در بررسی اولیه، نمونه‌ها از نظر داشتن قلاب‌های رستلومی با استفاده از استریومیکروسکوپ (لوپ) مورد بررسی

اندازه میانگین دسته قلاب‌های بزرگ 103.7 ± 7.8 میکرون بود. از نظر شکلی و اندازه، قلاب‌های کوچک دارای تیغه قطور و دارای انحنا بیش‌تری نسبت به قلاب‌های بزرگ می‌باشد. دسته قلاب‌های کوچک، کوتاه‌تر از دسته قلاب‌های بزرگ (با میانگین 58.5 ± 8.8 میکرون) بوده با و دارای خمیدگی بیش‌تری در قسمت انتهایی می‌باشد (تصویر شماره ۳).

تصویر شماره ۳: قلاب کوچک (A)، قلاب بزرگ (B)، اندازه‌گیری با عدسی $40\times$ و میکرومتر چشمی مدرج

الف: خصوصیات مورفولوژی قلاب‌های بزرگ و کوچک مرحله لاروی تنیا هیداتیژنا از نظر تعداد کل قلاب‌ها و تعداد قلاب‌های بزرگ و کوچک

۱- بر حسب نوع حیوان: در دو میزبان حیوانی تا حدودی یکسان می‌باشد، بدین معنی که از نظر تعداد کل قلاب‌ها، حداقل تعداد قلاب ۲۶ عدد و حداکثر آن ۳۸ عدد (30.8 ± 3) می‌باشد که تعداد قلاب‌های بزرگ و قلاب‌های کوچک هر کدام، ۱۹-۱۳ عدد می‌باشد که این تفاوت در تعداد از نظر آماری، معنی‌دار نیست ($p > 0.05$) (جدول شماره ۱).

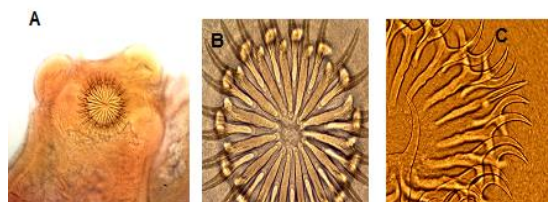
۲- از نظر اندازه طول کل قلاب‌ها، اندازه تیغه، پایه و دسته قلاب‌ها، نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که تفاوت معنی‌دار در میانگین اندازه پارامترهای فوق در دو میزول‌ه حیوانی وجود ندارد ($p > 0.05$) (جدول شماره ۱).

۳- با اندازه‌گیری نسبت طول تیغه‌ی قلاب‌های بزرگ و کوچک به کل طول قلاب‌های بزرگ و کوچک ($W1, W2$) نتایج حاصل نشان‌دهنده تشابه در اندازه‌های این دو پارامتر بر حسب میانگین و انحراف معیار می‌باشد ($p > 0.05$) (جدول شماره ۱).

قرار گرفتند، در نتیجه ۷۷ نمونه دارای قلاب کامل در مرحله‌ی اول از نظر مورفولوژی بر اساس خصوصیات مورفومتریک تعیین شده در شناسایی کرم‌ها به ویژه سستودها مورد مطالعه قرار گرفتند. در طی این بررسی، ۵۹ نمونه از گوسفند ($77/7$ درصد) و ۱۸ نمونه از بز ($22/3$ درصد) (۲۰ مورد) (۲۶ درصد) از منطقه شرق، ۳۱ مورد ($40/2$ درصد) از منطقه مرکزی و ۲۶ مورد ($33/8$ درصد) از منطقه غرب جمع‌آوری شدند که در مجموع، ۲۲ نمونه ($28/6$ درصد) از گوسفند و بز بومی و ۵۵ نمونه ($71/4$ درصد) غیر بومی بوده است.

نتایج حاصل از مطالعات مورفومتریک

مطالعه‌ی خصوصیات مورفولوژی قلاب‌های رستلومی مرحله لاروی تنیا هیداتیژنا (قلاب‌های بزرگ و کوچک) در میزبانان حیوانی گوسفند و بز با محاسبه میانگین و انحراف معیار اندازه‌های هر یک از خصوصیات نشان می‌دهد که از نظر شکلی، قلاب‌های رستلومی مرحله لاروی در سر انگل به طور منظم و خورشیدی شکل کامل و شعاعی دارای قطر یکسان است. سر در هر ردیف دارای قلاب‌های کوچک و بزرگ بوده که به صورت منظم و آچاری شکل با تعداد میانگین $31 \pm 2/99$ در میزول‌ه‌های گوسفندی و $30.3 \pm 3/2$ در میزول‌ه‌های بز می‌باشد. قلاب‌های بزرگ از نظر شکل دارای تیغه کشیده با اندازه میانگین $81.9 \pm 3/8$ میکرون با پایه قطور با میانگین $22.7 \pm 2/5$ میکرون می‌باشد (تصویر شماره ۲).

تصویر شماره ۲: قلاب‌های رستلومی مرحله لاروی تنیا هیداتیژنا در سر انگل دارای قلاب‌های بزرگ و کوچک دسته قلاب‌های بزرگ کشیده دارای برجستگی در محل اتصال به تیغه و در انتها قطور و فشرده شده است.

جدول شماره ۱: خصوصیات مورفولوژی قلاب های بزرگ و کوچک مرحله لاروی تنیا هیداتیژنا برحسب حیوان در گوسفند و بز در استان مازندران (اندازه بر حسب میکرون)

P<۰/۰۵	بز	گوسفند	خصوصیات قلاب ها
۰/۴۰	30.3 ± 3.2	31.0 ± 2.99	تعداد کل قلاب ها
۰/۵۰	15.2 ± 1.6	15.4 ± 1.5	تعداد قلاب های بزرگ
۰/۵۰	15.1 ± 1.6	15.4 ± 1.5	تعداد قلاب های کوچک
۰/۸۰	207.8 ± 7.04	208 ± 8.9	اندازه ی طول قلاب بزرگ
۰/۶۷	82.2 ± 3.42	81.7 ± 4.02	اندازه طول تیغه قلاب بزرگ
۰/۸۱	21.8 ± 2.5	23.0 ± 2.9	اندازه عرض پایه قلاب بزرگ
۰/۷	103.8 ± 7.9	103 ± 7.7	اندازه ی طول دسته قلاب بزرگ
۰/۲۵	141.5 ± 8.8	138.4 ± 10.3	اندازه ی طول قلاب کوچک
۰/۶	61.5 ± 2.6	61.1 ± 3.6	اندازه ی طول تیغه قلاب کوچک
۰/۸۱	19.3 ± 2.3	20.3 ± 2.6	اندازه عرض پایه قلاب کوچک
۰/۸۱	61.1 ± 8.1	57.5 ± 9.1	اندازه طول دسته قلاب کوچک
۰/۸	0.39 ± 0.15	0.39 ± 0.17	نسبت طول تیغه قلاب بزرگ به کل طول قلاب بزرگ
۰/۸	0.44 ± 0.38	0.44 ± 0.33	نسبت طول تیغه قلاب کوچک به کل طول قلاب کوچک

جدول شماره ۲: خصوصیات مورفولوژی قلاب های بزرگ و کوچک مرحله لاروی تنیا هیداتیژنا بر حسب غیر بومی و بومی بودن در گوسفند و بز در استان مازندران در سال ۱۳۹۳ (اندازه بر حسب میکرون)

P<0.05	بومی	غیر بومی	خصوصیات قلاب ها
0.09	29.9 ± 3.1	31.2 ± 2.9	تعداد کل قلاب ها
0.22	14.7 ± 1.2	15.6 ± 1.5	تعداد قلاب های بزرگ
0.22	14.7 ± 1.2	15.6 ± 1.5	تعداد قلاب های کوچک
0.45	209.4 ± 9.5	207.8 ± 8.08	اندازه ی طول قلاب بزرگ
0.49	82.3 ± 4.6	81.7 ± 3.5	اندازه طول تیغه قلاب بزرگ
0.045	23.8 ± 2.5	22.4 ± 2.9	اندازه عرض پایه قلاب بزرگ
0.89	103.7 ± 7.8	103.4 ± 7.8	اندازه ی طول دسته قلاب بزرگ
0.48	140.5 ± 8.9	138.5 ± 10.5	اندازه ی طول قلاب کوچک
0.5	60.7 ± 3.7	61.4 ± 3.2	اندازه ی طول تیغه قلاب کوچک
0.14	20.8 ± 2.6	19.8 ± 2.5	اندازه عرض پایه قلاب کوچک
0.28	60.9 ± 8.2	57.6 ± 9.3	اندازه طول دسته قلاب کوچک
0.85	0.39 ± 0.01	0.39 ± 0.01	نسبت طول تیغه قلاب بزرگ به کل طول قلاب بزرگ
0.14	0.43 ± 0.31	0.44 ± 0.34	نسبت طول تیغه قلاب کوچک به کل طول قلاب کوچک

جدول شماره ۳: آنالیز آماری خصوصیات مورفولوژی قلاب های بزرگ و کوچک مرحله ی لاروی تنیا هیداتیژنا بر حسب مناطق در گوسفند و بز در استان مازندران (اندازه بر حسب میکرون)

P<0.05	غرب	شرق	مرکزی	خصوصیات قلاب ها
0.96	31 ± 32 (27)	30.5 ± 3.5 (20)	30.9 ± 2.7 (30)	تعداد کل قلاب ها
0.97	15.4 ± 1.5 (27)	15.0 ± 1.5 (20)	15.5 ± 1.34 (30)	تعداد قلاب های بزرگ
0.97	15.4 ± 1.6 (27)	15.0 ± 1.5 (20)	15.4 ± 1.35 (30)	تعداد قلاب های کوچک
0.34	206 ± 7.7 (27)	211 ± 9.8 (20)	208.5 ± 7.9 (30)	اندازه ی طول قلاب بزرگ
0.31	81.9 ± 3.07 (27)	82.9 ± 4.3 (20)	81.0 ± 4.1 (30)	اندازه طول تیغه قلاب بزرگ
0.13	21.3 ± 2.8 (27)	22.8 ± 2.2 (20)	24.1 ± 2.7 (30)	اندازه عرض پایه قلاب بزرگ
0.31	102.5 ± 7.9 (27)	105 ± 8.4 (20)	103.2 ± 7.1 (30)	اندازه ی طول دسته قلاب بزرگ
0.65	139.1 ± 10.02 (27)	141 ± 8.9 (20)	137.9 ± 10.8 (30)	اندازه ی طول قلاب کوچک
0.36	61.2 ± 3.2 (27)	62.1 ± 3.5 (20)	60.6 ± 3.3 (30)	اندازه ی طول تیغه قلاب کوچک
0.013	18.6 ± 1.9 (27)	21.6 ± 2.5 (20)	21.6 ± 2.5 (30)	اندازه عرض پایه قلاب کوچک
0.59	59.7 ± 10.1 (27)	59.3 ± 7.9 (20)	56.5 ± 8.6 (30)	اندازه طول دسته قلاب کوچک
0.65	0.4 ± 0.02 (27)	0.39 ± 0.01 (20)	0.39 ± 0.01 (30)	نسبت طول تیغه قلاب بزرگ به کل طول قلاب بزرگ
0.12	0.4 ± 0.04 (27)	0.44 ± 0.03 (20)	0.44 ± 0.03 (30)	نسبت طول تیغه قلاب کوچک به کل طول قلاب کوچک

ب: نتایج بررسی نمونه های بومی و غیر بومی

نتایج حاصل از بررسی خصوصیات قلاب های بزرگ و کوچک مرحله لاروی تنیا هیداتیژنا بر حسب بومی و غیر بومی بودن ایزوله های حیوانی نشان می دهد که از نظر تعداد کل قلاب ها و تعداد قلاب های بزرگ و کوچک در دو میزبان اختلاف معنی داری مشاهده نشد، اما در مقایسه اندازه های پارامترهای قلاب های بزرگ و کوچک در میانگین اندازه پایه قلاب های بزرگ (W.L.H) اختلاف مشاهده شد که از نظر آماری معنی دار بود (جدول شماره ۲). (p < ۰/۰۵)

ج: بر حسب مناطق جمع آوری نمونه در میزبان های حیوانی گوسفند و بز

در بررسی خصوصیات قلاب های رستلومی ایزوله ها بر حسب مناطق، نتایج نشان می دهد که در مقایسه این پارامترها از نظر تعداد و اندازه تشابه وجود دارد، بدین معنی که از نظر مورفولوژی، خصوصیات مرحله لاروی تنیا هیداتیژنا در مناطق مختلف استان تفاوت معنی داری وجود ندارد (جدول شماره ۳). (p > ۰/۰۵) اما در بعضی از خصوصیات از جمله میانگین اندازه پایه قلاب های کوچک (W.S.H) در مناطق مختلف استان در مقایسه ی شرق و مرکز (۲۱/۶ ± ۲/۵ میکرون) با غرب استان (۱۸/۶ ± ۱/۹ میکرون) اختلاف آماری معنی داری مشاهده گردید (p = ۰/۰۱۳).

بحث

از نظر تشخیصی، شناسایی انواع مختلف انگل های کرمی به ویژه سستودها بر اساس خصوصیات ساختمانی (مورفولوژیکی) در مرحله لاروی و بالغ در انگل شناسی پزشکی و دامپزشکی دارای اهمیت است (۱۹۸۱). بنابراین مطالعه حاضر، برای اولین بار در استان مازندران بر روی نمونه های مرحله ی لاروی تنیا هیداتیژنا از نظر تعداد و اندازه پارامترهای قلاب های رستلومی (پنج قلاب بزرگ و پنج قلاب کوچک در هر اسکولکس) انجام شد.

نتایج حاصل از مطالعه مورفومتریکی قلاب‌ها نشان می‌دهد که میانگین تعداد و اندازه قلاب‌های بزرگ و کوچک در دو ایزوله حیوانی بز و گوسفند یکسان می‌باشد. در مقایسه‌ی اندازه‌های پارامترهای قلاب‌های بزرگ و کوچک در ایزوله‌های بومی و غیر بومی، میانگین تعداد و اندازه قلاب‌های بزرگ و کوچک یکسان می‌باشد. اما در بعضی از خصوصیات از جمله میانگین اندازه پایه قلاب‌های بزرگ (W.L.H) در ایزوله‌های بومی ($23/8 \pm 2/5$ میکرون) در مقایسه با ایزوله‌های غیر بومی ($22/4 \pm 2/9$ میکرون) اختلاف آماری معنی‌دار مشاهده گردید. هم‌چنین در این مطالعه میانگین اندازه پایه قلاب‌های کوچک (W.S.H) در مقایسه با مناطق مختلف استان در شرق و مرکز ($21/6 \pm 2/5$ میکرون) و در غرب استان ($18/6 \pm 1/9$ میکرون) بود که اختلاف آماری معنی‌داری مشاهده گردید. این تفاوت بیانگر تفاوت درون گونه‌ای است که در مطالعات ملکولی بر اساس خصوصیات فیلوژنی مشخص می‌شود. در مطالعات مشابه رادفر و همکاران در سال ۲۰۰۵، قلاب‌های رستلومی مرحله لاروی تینا هیداتیژنا (سیستی سرکوس تینو کولیس) را در گوسفند و بز استان‌های تهران، البرز و کرمان بررسی نمودند (۸). در این تحقیق هرچند خصوصیات مورفولوژیکی قلاب‌های بزرگ در دو ایزوله حیوانی مشابه بودند، اما در بعضی از خصوصیات قلاب‌های کوچک از جمله در اندازه طول کل قلاب کوچک ($134/8 \pm 11/6$) و طول دسته ($61/3 \pm 9$) و پایه‌ی ($31/75 \pm 4/2$) قلاب‌های کوچک در گوسفند و اندازه‌ی طول کل قلاب کوچک ($141/8 \pm 8/33$) و طول دسته ($67/45 \pm 9/75$) و پایه ($34/1 \pm 5/7$) در بز تفاوت معنی‌داری مشاهده شده است. هم‌چنین در مطالعه Singh و همکاران نیز از نظر خصوصیات مورفولوژیکی، تفاوت مشاهده شد. در این بررسی از نظر طول کل قلاب‌ها و تیغه در دو ایزوله حیوانی گوسفند طول کل قلاب‌ها (۲۰۵-۱۹۴) و تیغه (۹۹-۹۲) در بز تفاوت معنی‌داری وجود داشت (۱۸). اما در تحقیق حاضر در دو

ایزوله حیوانی گوسفند و بز این تفاوت معنی‌دار نبوده است. با مقایسه اندازه طول قلاب‌های بزرگ مرحله لاروی تینا هیداتیژنا گوسفندی ($208 \pm 8/9$ میکرون) و بز ($207/8 \pm 7/04$ میکرون)، بررسی حاضر با اندازه طول قلاب‌های بزرگ گوسفند ($199/1 \pm 10/9$ میکرون) و بز ($198/7 \pm 10/49$ میکرون) در مطالعه رادفر نشان دهنده تفاوت معنی‌دار بین اندازه‌های آن‌ها است (۸). هم‌چنین در مقایسه با طول قلاب‌های بزرگ گوسفند (۲۰۷-۱۹۳) و بز (۲۰۵-۱۹۴) در مطالعه Singh نیز تفاوت معنی‌دار می‌باشد. اما مطالعات رادفر و سینگ در این خصوص با هم مشابه بودند (۱۸). در مقایسه طول کل قلاب‌های کوچک تینا گوسفندی و بز در مطالعه حاضر و رادفر، تفاوت معنی‌دار مشاهده نمی‌شود. اگرچه اندازه طول تیغه قلاب‌های بزرگ و کوچک تینا هیداتیژنا گوسفندی و بز در بررسی رادفر و همکاران (۲۰۰۵) و Singh و همکاران (۲۰۱۵) با هم مشابه می‌باشند (۱۸۸). اما اندازه‌های طول کل قلاب‌های کوچک و اندازه طول دسته قلاب‌های کوچک مرحله لاروی تینا هیداتیژنا ایزوله‌های گوسفند و بز در این مطالعات متفاوت می‌باشد که بیانگر تفاوت درون گونه‌ای در این سستود روده‌ای می‌باشد. در مقایسه طول کل قلاب‌های بزرگ و کوچک ایزوله‌های گوسفندی مطالعه حاضر با مطالعه رستلومی و همکاران، تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد (۱۶) که نشان دهنده تشابه خصوصیات مورفولوژیکی طول قلاب‌های بزرگ و کوچک ایزوله‌های گوسفندی در دو مطالعه می‌باشد. هم‌چنین مقایسه نتایج میانگین اندازه پایه قلاب‌های بزرگ (W.L.H) در ایزوله‌های بومی ($22/4 \pm 2/9$ میکرون) و هم‌چنین مقایسه میانگین اندازه پایه قلاب‌های کوچک (W.S.H) در مناطق مختلف استان مازندران، در شرق و مرکز ($21/6 \pm 2/5$ میکرون) و در غرب ($18/6 \pm 1/9$ میکرون) نشان می‌دهد که در اندازه‌های پارامترهای فوق در قلاب‌های مرحله لاروی انگل تفاوت وجود دارد. با مقایسه نتایج مطالعات گذشته (۱۸، ۱۶۸) و

نتایج حاصل از مطالعه مورفومتریکی قلاب‌ها نشان می‌دهد که میانگین تعداد و اندازه قلاب‌های بزرگ و کوچک در دو ایزوله حیوانی بز و گوسفند یکسان می‌باشد. در مقایسه‌ی اندازه‌های پارامترهای قلاب‌های بزرگ و کوچک در ایزوله‌های بومی و غیر بومی، میانگین تعداد و اندازه قلاب‌های بزرگ و کوچک یکسان می‌باشد. اما در بعضی از خصوصیات از جمله میانگین اندازه پایه قلاب‌های بزرگ (W.L.H) در ایزوله‌های بومی ($23/8 \pm 2/5$ میکرون) در مقایسه با ایزوله‌های غیر بومی ($22/4 \pm 2/9$ میکرون) اختلاف آماری معنی‌دار مشاهده گردید. هم‌چنین در این مطالعه میانگین اندازه پایه قلاب‌های کوچک (W.S.H) در مقایسه با مناطق مختلف استان در شرق و مرکز ($21/6 \pm 2/5$ میکرون) و در غرب استان ($18/6 \pm 1/9$ میکرون) بود که اختلاف آماری معنی‌داری مشاهده گردید. این تفاوت بیانگر تفاوت درون گونه‌ای است که در مطالعات ملکولی بر اساس خصوصیات فیلوژنی مشخص می‌شود. در مطالعات مشابه رادفر و همکاران در سال ۲۰۰۵، قلاب‌های رستلومی مرحله لاروی تینا هیداتیژنا (سیستی سرکوس تینو کولیس) را در گوسفند و بز استان‌های تهران، البرز و کرمان بررسی نمودند (۸). در این تحقیق هرچند خصوصیات مورفولوژیکی قلاب‌های بزرگ در دو ایزوله حیوانی مشابه بودند، اما در بعضی از خصوصیات قلاب‌های کوچک از جمله در اندازه طول کل قلاب کوچک ($134/8 \pm 11/6$) و طول دسته ($61/3 \pm 9$) و پایه‌ی ($31/75 \pm 4/2$) قلاب‌های کوچک در گوسفند و اندازه‌ی طول کل قلاب کوچک ($141/8 \pm 8/33$) و طول دسته ($67/45 \pm 9/75$) و پایه ($34/1 \pm 5/7$) در بز تفاوت معنی‌داری مشاهده شده است. هم‌چنین در مطالعه Singh و همکاران نیز از نظر خصوصیات مورفولوژیکی، تفاوت مشاهده شد. در این بررسی از نظر طول کل قلاب‌ها و تیغه در دو ایزوله حیوانی گوسفند طول کل قلاب‌ها (۲۰۵-۱۹۴) و تیغه (۹۹-۹۲) در بز تفاوت معنی‌داری وجود داشت (۱۸). اما در تحقیق حاضر در دو

تنیا هیداتیژنا در حیوانات اهلی مانند گوسفند، بز و گاو شایع می‌باشد. بنابراین شناسایی خصوصیات مرفولوژیکی سر و بندهای مرحله بالغ و لاروی آن می‌تواند به عنوان یک روش مفید و قابل اعتماد در شناسایی جنس و گونه تنیا هیداتیژنا مورد استفاده قرار گیرد. هم‌چنین نتایج بررسی حاضر می‌تواند در شناسایی مرحله لاروی تنیا هیداتیژنا از سایر گونه تیاها مانند مولتی سپس از نظر خصوصیات قلاب‌های مورد استفاده محققین و انگل شناسان پزشکی و دامپزشکی در ایران و سایر مناطق قرار گیرد که از نظر مطالعات تاکسونومیکی در انگل شناسی دارای ارزش تشخیصی است. لذا برای تعیین خصوصیات ژنتیکی و مشخص شدن دقیق گونه انگل، مطالعات ملکولی نیز در مناطق مختلف پیشنهاد می‌شود.

سپاسگزاری

مقاله حاضر از پایان‌نامه خانم لیعا ابراهیمی و طرح تحقیقاتی مصوب مرکز تحقیقات توکسوپلاسموز دانشگاه علوم پزشکی مازندران به شماره ۱۰۸۰ در سال ۱۳۹۳ می‌باشد. هم‌چنین از همکاری دکتر عباس علیزاده، دکتر حمیدی کیش، آقای سید عبدالله حسینی، خانم افسانه عمویی، آقای شعبان گوهردهی، رضا باستانی و محمد احمدزاده که در انجام مراحل انجام این تحقیق همکاری نمودند، تشکر و قدردانی می‌نمائیم.

مطالعه حاضر می‌توان نتیجه گرفت که تفاوت میانگین‌ها در ایزوله‌های گوسفند و بز بومی و غیر بومی بر حسب مناطق مختلف می‌تواند تحت تاثیر منطقه جغرافیایی باشد، لذا برای شناسایی دقیق تفاوت ایزوله‌ها نیاز به مطالعات تکمیلی از جمله مطالعات ملکولی با استفاده از ژن‌های مشترک (مانند ژن COX1) می‌باشد.

نتایج حاصل از مطالعه حاضر بر حسب مقایسه طول قلاب‌های بزرگ و کوچک گوسفند و بز با متغیرهای مشابه از جمله مطالعه رادفر (۸)، Singh (۱۸) و رستمی (۱۶) مقایسه شدند که نتایج تجزیه و تحلیل آماری نشان دهنده اختلاف طول قلاب‌های بزرگ ایزوله‌های گوسفند و بز در استان مازندران می‌باشد، ولی در اندازه قلاب‌های کوچک اختلاف معنی‌دار در ایزوله‌های حیوانی مشاهده نشد که نشان‌دهنده تشابه در اندازه قلاب‌های بزرگ در ایزوله‌های حیوانی است. براساس نتایج این بررسی و مقایسه آن با نتایج مطالعه رستمی و همکاران (۲۰۱۵) (۱۶) و رادفر و همکاران (۲۰۰۵) (۸)، خصوصیات مورفومتریک قلاب‌ها، تنیا هیداتیژنا در ایزوله‌های گوسفندی و بز در ایران از الگوی مشابهی برخوردار است اما با خصوصیات قلاب‌های سایر تیاها مانند تنیا اکنوکوک (گرانولوزوس و مولتی لکولاریس) و تنیا مولتی سپس از نظر شکل و اندازه متفاوت می‌باشد (۲۱-۱۹).

عفونت‌های مرحله لاروی سستوهای روده‌ای مانند

References

1. Eslami A. *Veterinary Helminthology*, Cestoda: 4th ed; Vol. 2, University of Tehran Pub; 2008.
2. Hosts D. *Tenia infections*. The Center for Food Security & Public Health, 2005, p1-8. Available from (<http://www.cfsph.iastate.edu/Factsheets/pdfs/taenia.pdf>)
3. Dalimi A, Sattari A, Motamedi GH. A study on intestinal helminthes of dogs, Foxes and jackals in the western part of Iran. *Vet Parasitol* 2006; 142(1-2): 129–133.
4. Gholami, Sh, Daryani A, Sharif M, Amouei A, Mobedi I. Seroepidemiological of Helminthic parasites of Stray dog in Sari City, Northern Iran. *Pakistan J Biological Sci* 2011; 14(2):133-137.
5. Hejazi SH, Pestehchian N, Abdi J. A study of stray dog cestodes in Isfahan. *J Isfahan Med Sch (IUMS)* 2004; 22(73): 50-53 (Persian).
6. Eslami A, Ranjbar-Bahadori SH, Meshgi B, Dehghan M, Bokaie S. Helminth infections

- of stray dogs from Garmsar, Semnan Province, Central Iran. *Iran J Parasitol* 2010; 5(4): 37-41 (Persian).
7. Noorani H, Piralikheirabadi KH, Azizi HR, Davoudpour MM, Salimi M. A Pathological study on *Taenia Hydatigena* larval lesions and its infection rate in sheep. *Veterinary Microbiology* 2013; 9(1): 15-23 (Persian).
  8. Radfar MH, Tajalli S, Jalalzadeh M. Prevalence and morphological characterization of *Cysticercus tenuicollis* (*Taenia hydatigena* cysticerci) from sheep and goats in Iran. *VeterinArski Archives* 2005; 75(6): 469-476.
  9. Sissay MM, Ugglá A, Waller PJ. Prevalence and seasonal incidence of larval and adult cestode infections of sheep and goats in eastern Ethiopia. *Trop Anim Health Prod* 2008; 40(6): 387-394.
  10. Hasslinger MA, Weber-Werrinthen R. Fecal surveys in pastured sheep and the occurrence of *Cysticercus tenuicollis* in slaughtered sheep. *Angew Parasitol* 1988; 29(4): 277-234.
  11. Nwosu CO, Ogunrinade AF, Fagbemi BO. Prevalence and seasonal changes in the gastrointestinal helminths of Nigerian goats. *J Helminthol* 1996; 70(4): 329-333.
  12. Payan-Carreira R, Silva F, Rodrigues M, dos Anjos Pires M. *Cysticercus tenuicollis* vesicle in fetal structures: report of a case. *Reprod Domest Anim* 2008; 43(6): 764-766.
  13. Blazek K, Schramlová J, Hulinska D. Pathology of the migration phase of *Taenia hydatigena* (Palas 1766) larvae. *Folia Parasitol (Praha)* 1985; 32(2): 127-137.
  14. Bamorovat M, Radfar RM, Derakhshanfar A, Molazadeh M, Borhani Zarandi M. A comparative evaluation of hematological, biochemical and pathological changes among infected sheep with *Cysticercus tenuicollis* and non infected control group. *J Parasit Dis* 2014; 38(4): 399-403.
  15. Abidi SM, Nizami WA, Khan P, Ahmad M, Irshadullah M. Biochemical characterization of *Taenia hydatigena* cysticerci from goats and pigs. *J Helminthol* 1989; 63(4): 333-337.
  16. Rostami S, Salavati R, Beech RN, Babaei Z, Sharbatkhori M, Baneshi MR, et al. Molecular and morphological characterization of the tapeworm *Taenia hydatigena* (Pallas, 1766) in sheep from Iran. *J Helminthol* 2015; 89(2): 150-157.
  17. Hobbs RP, Lymbery AJ, Thompson RC. Rostellar hook morphology of *Echinococcus granulosus* (Batsch, 1786) from natural and experimental Australian hosts, and its implications for strain recognition. *Parasitology* 1990; 101(2): 273-281.
  18. Singh BB, Sharma R, Gill JP, Sharma JK. Prevalence and morphological characterisation of *Cysticercus tenuicollis* (*Taenia hydatigena* cysts) in sheep and goat from north India. *J Parasit Dis* 2015; 39(1): 80-84.
  19. Gholami S, Irshadullah M, Mobedi I. Rostellar hook morphology of larval *Echinococcus granulosus* isolates from the Indian buffalo and Iranian sheep, cattle and camel. *J Helminthol* 2011; 85(3): 239-245.
  20. Shariatzadeh SA, Spotin A, Gholami S, Fallah E, Hazratian T, et al. The first morphometric and phylogenetic perspective on molecular epidemiology of *Echinococcus granulosus sensu lato* in stray dogs in a hyperendemic Middle East focus, northwestern Iran. *Parasit Vectors* 2015; 8: 409-419.
  21. Harandi MF, Hobbs RP, Adams PJ, Mobedi I, Morgan-Ryan UM, Thompson RC. Molecular and morphological characterization of *Echinococcus granulosus* of human and animal origin in Iran. *Parasitology* 2002; 125(4): 367-373.